

Dugonics András:
Magyar példa beszédek és jeles mondások

Illetlenek. - második rész

Ember embernek farkassa.

Föl adta levét, talán maga ötte meg koncát.

Tűz, aszszony, tenger által sokan el vesztek.

Hál'adatlansággal fizet a' világ.

Ki az igazat hangosan hegedűli, vonóval a' feje hamar meg vonittatik.

A' csép és a' kapa szörnyű nyavalya.
Szegény a' kenyerét alig falhattya.

A' várat országért víjják
A' júhot gyapjáért nyírják.
Az embert pénzzéért szíjják.

Nem illik minden mindenre.[21]

Ajándék, a' jó baráttal is nótát fordíthat.

Ha Pétérkéjét (kéváncscsát) el veszti, akkor se szalad enni, mikor viszsza veszi.

Ha a' citrombúl ki facsarják a' levet, osztán el vetik.

A' bujtár tett ki a' Júhász bundán.

Nagyobb füstye mint lángja.

Nagyobb füstye mint sültje.

Nem minden fót illik minden ruhára.

Nincs ártalmasabb méreg, mint melyet orvosság gyanánt adnak bé.

Nem szíves, a' mi színes.

Egy szikra a' várat meg gyújthattya.

Néha egy kis fölleg nagy esőt hoz.

A' menyecskének (ha mézbúl van is) öröm keserűségű a' napa.

Csak az jár haza, a' mit a' farkas meg nem emísz.

Néha egy szó egész háború.

Jó tettedért jót ne várj.[22]

Ki teccik farka a' rókának, akár mint dugdossa.

A' hol nyájas az any, kényes a' leány.

Szolga nyerte meg Urát.

Hol gyáva az aty, ott' a' fiúk anyok nevén hivattatnak.

Nagy apja varga volt; még is Árpádtúl mondgya magát eredettnek lenni.

Pénzze sincs, még is alkuszik.

Csizmába kereste, bocskorba végzette.

Csöbörbűl vödörbe.

Lórúl számárta.

Forintya sincs, ezerekrűl beszél.

A' királyt is atyafiának mondgya.

Valaki nagy, vagy sógora, vagy komája.

Se ki, se be, mint Tót Janó a' lakodalomba.

Gyilkos vezeti tömlöcbe a' tolvajt.

A' farkas mennél vénebb, annál maróbb.

Ringy rongyban terem meg a' tetű.

Tótnak kökény a' bora, vad alma fűgéje.

Adgy szállást a' Tótnak, határt mutat, menny el.

Sűrű gazda ritka gatya.[23]

Csak egygyet szólly ellene, tűzes nyárssal elődbe.

Fázik, mikor búzát arat.[24]

Szóért pácával fizet.

Hátul két lámpás, elől egy se.

Nyárta két bunda, télre kankó se.

Egyszer övött cifrán, meg bánta egy hétig.

Vize is (ha hoznak) akkor van; még is a' leg finomabb borokrűl beszél.

Üres a' kamara, még is tizenkét tál ételt parancsol.

A' hol kedvére él a' gazda, lusta a' szolga.

A' hol a' szolgáltók cifrák, dologtalan a' gazd' aszszony.

Hátán ház.[25]

A' hol vigyázatlan a' leány, csirkét ellik a' kánya.

Részeg a' szolga, a' hol késedelmes a' gazda.

Jobb az Isten öltte, mint az ember vágta.[26]

Egy rókárúl két bőr.

Egy sütésben két lepény.

A' Zsoltár számot se tudgya, még is előre énekel.

Halászbúl lett bányász.

A' vakarcs a' kenyeren ki akar tenni.

A' Tokai bort gyalázza a' Beckói lőre.

Nád szál akar a' fokossal ki kelni.

Szamár állott a' ló' elejébe.

Inas se volt, még is remeket készít.

Az A', B, Cét se tudgya, még is papolni akar.

Ebet se festet, még is királyt akar rajzolni.

Két Pap egy papoló székbe.

Egy oltárnál három áldozó.

Sokáig élt, halni meg nem tanúlt.

Inas se volt, legény akar lenni.

Óla sincs, még is disznót akar hizlalni.

Se háza, se tüze, még is vendégeket hiv.

Hosszú a' mesterség, rövid az élet.[27]

Nemességét csak a' kutya bőrön, nem szívében hordozza.

Nemes a' neve, de nem a' szíve.

Ha a' kutya bőrre eleve innának, el kevelyednék.

Túrhetetlen, midőn az esztelen szós is.

Kovács akar ki tenni a' lakatoson.

Szene sincs, még is lakatos.

Beretvája sincs, még is borbély.

Baráttya volt; ellensége lett.

Szoknyája Rása; köténye tafota.

Levest se tud főzni, még is udvari szakács.

Haj por a' zsiros hajon.

Késse, köténnyel nincs, még is szakács.

Utolsó betegségnek Isten az orvosa.

Lehet a' szentelt vízzel is rosza élni.

Lehet a' templomban is rosszat tenni.

Könyve sincs, még is tanúlnak mondgya magát.

Borbélyból lett orvos.

Maga rutétott a' temetőbe, még is halottakra fogja.

Se írja, se szelencéje, még is gyógyít.

Mást rostál, maga lévén konkolyos.

Kétszer egy vétekbe esni, nagy gondatlanság.

Ki életét meg vetheti, soha bölcsen nem élt.

Mást kefél, maga leg porosabb lévén.

Se hete, se hava; már is szemre hányó.

Mást símít, maga borzas lévén.

A' vetekedésnek veszekedés a' vége.

Tehén a' borját elől hátúl nyallya.

Mást vakar maga rühes lévén.

Akár hogy símítyák a' darabost, még is ki teccik.

Jele: nem szereti: mert szembe dícséri.

Részegre, gyermekre, 's aszszonyra a' titkot nem bizzák.

Csak hatot az almának öregéből egy pénzen.[28]

Kinek nincs ellensége, kölcsönözzön valakinek valamit, tüstént arra talál, ha kéri.

Minden vallások között leg rosszabb a' kár vallás.

Tehénre sallangós nyereg.

Tejes fazék mellé macska őr.

Pap se lévén, papol.

Papot barátságért.

Kántort imádságért

Bérben nem tart az ember.

Csald meg a' Pápisztát, lopd el olvasóját.

Minden ember ember, de nem minden ember emberséges ember.

A' lusta szolgálló nem farán, hanem fülén ül.

Vén szolgának vén kutyának egy a' fizetésse.

Meg hóltt Mátyás király oda az igazság.

Leg későbbre érő gyümölcs a' gyermek.

A' mái sár illik, de a' tegnapi nem illik a' csizmára.

Kis gyerek, nagy méreg.

Kis luk a' torok; de egész falut el nyelhet.

Másnak lovát inkább meg hajtya a' fuvaros.

Másnak tehene a' magájé mellett koplal.

Illetlen két molnár egy malomban.

[21] Mátyás király igen kedves emberét Kinisi Pált oly követségbe akarta küldeni a' Törökökhöz, melyben inkább halálát, mint követtségének sükerét remélhette. Hogy nagyobb kedvvel menne Kinisi, azt fogadta a' király: hogy, ha a' Török az ő fejét le találná üttetni, ő tústént a' Törökökre esne, meg se állana addég, még az ő feje helyébe harmincz ezer Török fejet le nem vágat. Úgy ám mondá Kinisi de azon harmincz ezer fejek közül egy se illik úgy a' Palkónak fejére, mint e' mostani fejem.

[22] Némely Pásztor Juhai mellett el alúván, csak alig múlatta el: hogy ötet az Áspis kígyó agyon nem marta, mert már feni vala reá fogait. A' pásztor szerencséjére arra szállott egy szúnyog, és a' pásztor szemét meg csipvén ötet fel ébresztette, de a' pásztor ötet agyon csapkodta. Egészszen fel eszmélődvén, és a' kígyót meg látván, azt ugyan le verte, de a' jó tévő szunyognak halálán meg keseredett. Ennek örök emlékezetére márványbúl egy követ csináltatott, ilyen föl irással: Édes szúnyog! jó tettedért rosszal fizettem.

[23] Azokrúl a' szolgálkról szokták azt mondani: kik gazdájokat sokszor változtatták. Így tehát sűrű azoknál a' gazda; de mit nyernek vele? egygyiktúl se vesznek valami gúnyát. Ugyan azért ritka a' gatyá is.

[24] Rend szerént ugyan meg nem esik, hogy aratáskor fázzék az ember. Ugyan azért a' köz mondásban tette illetlenség (a' közönséges üdőkre nézve) szépen fenn marad. De én 1799-dik esztendőben oly hideg nyarat értem: hogy az aratók magok' újjokra fújtak, és hogy meg melegehessenek tüzet is raktak. Ennél hidegebb esztendőt nem tapasztaltam, minden részszeire nézve: Alig volt három napunk Juliusnak végén, melyekrúl azt mondhattuk volna! hogy izzadhattunk bennök.

[25] Ezt közönségesen a' csigárúl szokták mondani: hogy hátán hordozza házát. De ez a' szerencsétlenség meg esett egy tékozló Magyar Uracscsal, ki hogy egy különös lakodalomban

tisztességesebben meg jelenhessen, maga házáat el adta, és már zsellér lévén benne, olly ruhát csináltatott magának, melynek posztaja az aranytúl nem láccatott, ugyan azért nehezezske is volt. Hogy osztán a' táncban, szörnyűképpen izzadott, és ezt némelyek csudálnák, azt mondá ez fura eszű ifiú: hogy a' csuda nem lenne, mivel házáat vállain hordozza.

[26] Ez a' csintalankodó Cigányoknak kedves szavok' járatytya, midőn (hogy a' dög húst meg ették) széltiben csúfoltatnak. Azzal védelmezik magokat: hogy a' dögöt az Isten ölte meg, más állatokat pedig a' mészárosok.

[27] A' régi üdőkben minden Patika' ajtajára azt szokták írni: Ars longa, vita brevis, Magyarúl a' mesterség hosszú, az élet rövid. Ezt látván egy elmés, és fürke ember: ezeknek a' Patikásoknak hosszú mesterségjök (úgymond) arra céloz: hogy életünket meg kurtithassák.

[28] Csak az én éltében (70 esztendő alatt) hogy ment fellyebb mindennek ára, írtóztatóság. Egy Kecskeméti pogácsa almát öt garason árúlnak Pesten, holott ennek előtte (a' mint a' köz mondás tartya) hatot adtak egy pénzen, pedig a' leg nagyobbak közül. Egy pár kordovány csizma két forintról tizenháromra ment. Pár csirke üt krajcárról tizenöt garasra. A' leg finomabb posztó ötről húsz forintra ugrott. Egy nyúl ez előtt hét garas; most három forint. Ez előtt a' bárány hét garas; most három forint. Ezek így vannak 1809-dikben.